

Edward Olszewski, *Polacy w Norwegii 1940–2010*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2011, ss. 752.

Kształtowanie się globalnego społeczeństwa obywatelskiego powoduje ujawnianie się nowych znaków w procesach migracyjnych oraz tzw. życiu diasporalnym. Migracje uznaje się jako zjawisko cywilizacyjne, szkołę przedsiębiorczości, decyzyjności, krytycyzmu kulturowego, tolerancji wobec różnych systemów wartości, postaw, zachowań, aspiracji ludzi. Życie diasporalne zatracza swe tradycyjne granice, następuje odchodzenie od *gettowego* obrazu życia na rzecz otwartości funkcjonowania w rzeczywistości wielokulturowej. Procesy przemian życia diasporalnego w przestrzeni państwa duńskiego są przedmiotem uwagi poznawczej profesora Edwarda Olszewskiego. Ostatnio ukazała się jego monografia poświęcona Polakom w Norwegii.

Jest to studium składające się z 18 rozdziałów wyodrębnionych w układzie chronologiczno-problemowym. Zatytułowano je kolejno: I. „Z kart historii Polaków w Norwegii (wiek XIX do lat 40. XX wieku)”, II. „Polacy w Norwegii w latach wojny i okupacji (1940–1945)”, III. Polacy uchodźcy wojenni w Norwegii (1945–1946)”, IV. „Polacy w Norwegii (1946–2010)”, V. „Polacy w życiu Kościoła katolickiego w Norwegii”, VI. „Stowarzyszenie Polskich Komбатantów w Norwegii. Federacja Światowa (Det Norske Kirgisdeltagerforbund, avdeling Norge Verdens Federation)”, VII. „Klub Polski i Związek Polaków w Askim”, VIII. „Towarzystwo Kulturalne w Norwegii „Polonia” (Polsk Kulturelskab i Norge „Polonia”)”, IX. „Polacy w Solidaritet Norge-Polen”, X. „Polsko-Norweskie Towarzystwo Kulturalne „Kultura” (Polsk – Norsk Kulturforening „Kultura”)”, XI. „W kręgu «Kroniki»”, XII. „Fundacja Charytatywna na Rzecz Polski”, XIII. „Inne polonijne stowarzyszenia, kluby i organizacje w Norwegii”, XIV. „Oświata polonijna”, XV. „Nowe inicjatywy na przełomie XX i XXI wieku”, XVI. „Życie polityczne Polaków w Norwegii”, XVII. „Polacy w życiu naukowym, kulturalnym i gospodarczym Norwegii”, XVIII. „Nekropolie i miejsca pamięci”.

Wykład poprzedza starannie przygotowany pod względem metodyczno-metodologicznym

Wstęp. Wskazuje się tu, że w sposób naturalny odeszło lub odchodzi pokolenie prekursorów polskiego osadnictwa w Norwegii, organizatorów życia polonijnego, organizatorów przedsięwzięć na rzecz przemocy Macierzy i walki systemem politycznym w Polsce. Niektórzy po osiągnięciu wieku emerytalnego wracają do Ojczyzny. Nowe uwarunkowania po 1989 r. w Polsce oraz z procesem integracji europejskiej otworzyły szerokie możliwości łączności z krajem pochodzenia. Środki masowej komunikacji powodują zanik zapotrzebowania na polonijne czasopisma. Liczba ok. 140 tys. polskiej emigracji zarobkowej w Norwegii w ostatnich latach zmienia charakter polskiej imigracji, tworzy nową jakość. Podkreśla się przy tym, że nieubłagalny wpływ czasu, zanik pamięci o ludziach i zdarzeniach, utrata pamiętek przyszłości ze zborów prywatnych powodują pilną potrzebę podjęcia chociażby próby kompleksowego opracowania dziejów polskiej emigracji w Norwegii (s. 16).

Wskazuje się, że w procesie badawczym najistotniejsze ogniwa dociekań stanowiły: 1. geneza polskiej emigracji do Norwegii i kształtowania się Polonii w latach II wojny światowej; 2. etapy emigracji Polaków do Norwegii, tj. a) emigracja powojenna (od 1945 r. do połowy lat 70. XX wieku), b) emigracja polityczna, głównie „Solidarnościowa” (od połowy lat 70. do połowy 2000 roku), c) emigracja zarobkowa po wejściu Polski do Unii Europejskiej (od 2004 r.), jednocześnie od lat 70. trwała emigracja w celach małżeńskich i niewielka o podłożu ekonomicznym; 3. wpływ na dynamikę życia polonijnego emigracji politycznej, a w tym napływ inteligencji; 4. znaczenie i rola Kościoła katolickiego dla diaspory polskiej w Norwegii; 5. formy organizacyjne życia polonijnego.

W prezentacji problemu poznawczego zwraca się na podstawowe ogniwa życia diasporalnego, tj. na 1. skupiska Polaków i ich wielkość; 2. przywódców, liderów życia polonijnego; 3. struktury organizacyjne, instytucjonalizację życia polonijnego; 4. rolę Kościoła i religii w rozwoju życia polonijnego; 5. szkolnictwo polonijne i jego specyfikę.

Rozpoczynając charakterystykę kontaktów Polaków z Norwegią od końca XVIII w. zauważa się, że na przełomie XVIII i XIX w. zaczęto

postrzegać podobieństwa losów państw i narodów. W Norwegii przyjmowano z zainteresowaniem i sympatią polskie powstania narodowe, co wyrażono w poezji, muzyce. Po powstaniach narodowych okazywano przychylność wychodźcom, którzy przybywali do Norwegii. Niektórzy z wychodźców związali się z budową kanałów i regulacji rzecznych, linii kolejowych (s. 24–25).

W drugiej połowie XIX w. z uznaniem spotkała się w Oslo działalność Ludwika Szacińskiego (1844–1894). Wraz z Polakami kierowała się w II połowie XIX w. społeczność żydowska, ujawniająca przywiązanie do polskości. Społeczność ta otwierała sklepy, zakłady produkcyjne, fabryki. W czasie I wojny światowej zaznaczyła swą działalność s. Julia Urszula Ledóchowska (1865–1939) – założycielka i przełożona zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego w Krakowie (s. 32–33). Zajmowała się akcją informacyjną i charytatywną. W okresie międzywojennym przebywało w tym kraju ok. 500 Polaków, głównie byli to zawodowcy wojskowi z armii carskiej, kupcy, specjaliści życia gospodarczego, osoby duchowne. Nieliczni byli wychodźcy „za chlebem”.

Nowe ognia w kontaktach Polaków w kontaktach Polaków z Norwegią ujawniły się po wybuchu II wojny światowej. W pamięci Norwegów pozostają walki Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich pod dowództwem gen. Zygmunta Szyszko-Bohusza, w kwietniu–maju 1940 r. pod Narwikiem. W 1942 r. król Danii odznaczył 12 polskich oficerów i żołnierzy Krzyżem Wojennym. W czasie II wojny światowej w Norwegii znalazło się ok. 2,5 tys. polskich jeńców z kampanii wrześniowej 1939 r. Na początku ich liczba w obozach wynosiła ok. 1500 osób. Umieszczeni zostali tam przez Niemców, Polacy byli werbowani do organizacji budowlanej o charakterze paramilitarnym „Todt”. Zatrudniano ich przede wszystkim do budowy tzw. wału atlantyckiego oraz utrzymywania dróg. Wśród nich znaczący udział był szoferów (s. 46).

W końcowym okresie wojny w Norwegii znalazło się ok. 10 tys. żołnierzy Wehrmachtu z niemieckich list narodowościowych I–II (z reguły zadeklarowani dobrowolnie) i III–IV (wpiśnani przymusowo). W Norwegii Niemcy two-

rzyli poza obozami jenieckimi obozy koncentracyjne. Więziono w nich obok innych narodowości ponad 100 Polaków. Szacuje się, że w Norwegii w 1945 r. przebywało od 17 do 20 tys. Polaków (s. 70). Funkcjonowali w tzw. życiu obozowym, w którym obowiązywały określone przepisy (regulaminy). Niektórzy Polacy starali się w nich „nadrobić stracony czas”; zorganizowano edukację, życie kulturowo-oświatowe i artystyczne, zorganizowano polską szkołę oraz Polską Szkołę Rzemieślniczą, wydawano pismo „My i Świat”.

W 1945 r. podjęto jednak decyzje o repatriacji Polaków. Norwedzy byli przychylni ich opuszczeniu kraju. W większości były to dzieci z małżeństw polsko-norweskich, zawartych w latach okupacji i w pierwszych latach po zakończeniu wojny. W 88,4% zamieszkiwali w osiedlach wojskowych, tam też znajdując początkowo zatrudnienie przy prostych, a często prymitywnych zajęciach w rolnictwie, przetwórstwie budownictwie, pracach melioracyjnych (s. 126).

W latach powojennych liczba polskich imigrantów w Norwegii wzrastała powoli (s. 129). Po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego w 1981 r. osiedliło się tam ok. 4 tys. emigrantów. Według stanu na 1 lutego 1993 r. było 5316 Polaków i Norwegów polskiego pochodzenia. Kraj ten stał się przychylny emigracji sezonowej. Szacuje się, że do sezonowych prac polowych i na fermach przybywało do 15 tys. młodych Polaków.

W latach 2009–2010 liczbę tych osób oceniało na ponad 140 tys. W tej sytuacji zmienił się stan populacji Polaków w tym kraju. Szacuje się go na 52 125 osób (s. 133). W społeczności tej wyróżnia się cztery kategorie osób: a) mających zalegalizowany pobyt, unormowany czas pracy i korzystających z uprawnień pracowniczych; b) osób pracujących nielegalnie (bez uprawnień); c) tzw. „wolnych strzelców” podejmowanych przez firmy dorywczo; d) zmierzających do asymilacji, reprezentujących dążenie do osiągnięcia sukcesu, przybyłych z rodzinami (w tym z dziećmi), korzystających z przywilejów socjalnych, jakie daje państwo norweskie. Z Polaków mających zalegalizowany pobyt tylko ok. 33% należy do związków zawodowych.

Napływ emigrantów zarobkowych postawił przed polską placówką dyplomatyczną w Norwegii nowe zadania. Stały one także w innym wymiarze przed „starą” Polonią zaadaptowaną w warunkach kulturowych norweskich. Do rangi sprawy narodowej i wyznaniowej urosły kwestie oświaty i wychowania dzieci w języku polskim i katolickiego wychowania religijnego (s. 134).

Charakteryzując kwestie wyznaniowe wskazuje się, że w 1845 r. wprowadzono w Norwegii wolność religijną. 6 marca 1843 r. norwescy katolicy otrzymali pozwolenie na utworzenie własnej parafii. W 2006 r. ponad połowę katolików stanowiły osoby pochodzenia polskiego. Obecnie w Oslo pracuje 5 księży z Polski (s. 150). Od połowy XIX w. liczni polscy duchowni uczestniczą w działalności misyjnej na terenie tego kraju. Dla wielu polskich imigrantów fali „Solidarnościowej” w II połowie lat 80. możliwości pierwszego kontaktu z rodakami stwarzały parafie i kościoły katolickie. Niektórzy z nich włączali się do pracy w radach parafialnych, a następnie zaczęto powoływać Rady Katolików. W Oslo zainicjował ją w 1988 r. ks. op. Szczepan Wesoły, delegat Prymasa Polski do opieki duszpasterskiej nad emigracją polską w świecie (w 1986 r. przebywał w Norwegii), (s. 189).

Prezentując działalność Stowarzyszenia Polskich Kombatantów w Norwegii wskazuje się, że jego początki sięgają 1950 r., kiedy utworzyli polscy kombatanci Klub Polski w Oslo z oddziałami: Askim – Mysen, Oslo i Moss. Następnie na jego bazie utworzone zostało Koło Stowarzyszenia Polskich Kombatantów, skupiające więźniów niemieckich obozów w Oslo i najbliższych okolic. Początkowo skupiało ono 30–35 członków. Przez długi okres było ono oficjalnie uznawane za jedyną polską reprezentację na obszarze Norwegii. Utrzymywało kontakty ze Związkiem Norweskich Weteranów i Inwalidów Wojennych. W jego działalności dominowały obchody świąt państwowych (Konstytucja 3 maja, 11 Listopada, Święto Żołnierza), rocznic bitych Polaków, świąt katolickich.

W Askim, położonym 50 km od Oslo w 1975 r. zorganizowano Klub Polski. Była to organizacja towarzyska, organizująca spotkania, wieczorki taneczne, obchody świąt narodowych,

zaangażowana w niesienie pomocy charytatywnej. W 1984 r. Klub przekształcił się w Związek Polaków (s. 219). Jego członkami mógł być każdy Polak, małżeństwa mieszane, osoby polskiego pochodzenia. Osoby innych narodowości mogły mieć status członka honorowego, jeśli przejawiały zainteresowanie Polską i współpracę ze Związkiem Polaków. Związek cieszył się uznaniem władz norweskich (s. 221).

W 1967 r. utworzono przy wsparciu Towarzystwa Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia” w Warszawie – Polskie Towarzystwo Kulturowe Norwegii „Polonia”. Organizacja wspierana była przez Ambasadę PRL w Oslo. Skupiło ono ok. 500 członków. Należeli do niego zarówno Polacy starej (wojennej) emigracji, jak też osoby przybywające w różnych okolicznościach po II wojnie światowej. Orientowało się ono na krzewienie kultury polskiej, działalność towarzyską i rocznicową.

W statucie organizacji był zapis, że jest to stowarzyszenie wyłącznie kulturalne, a nie polityczne (s. 227). W 1982 r. zaczęła ona wydawać „Echo Polonii: Periodyk Polskiego Towarzystwa Kulturalnego w Norwegii”. Ukazywało się w językach polskim i norweskim. Zamieszczono na jego łamach wiadomości dotyczące Polonii norweskiej (s. 236).

W okresie przemian politycznych (w latach 1980–1981) w Polsce ujawniło się poparcie na rzecz „Solidarności”. Nie zarysowała się jednak znacząco aktywność działaczy życia polonijnego na rzecz podejmowanych inicjatyw (s. 262). W kwietniu 1981 r. utworzono Solidaritet Norge – Polen. Organizacja skupiła ok. 30 osób. Organizacja charakteryzowała się dużą tolerancją wobec różnych poglądów i nurtów politycznych. Wyraźne ożywienie działalności nastąpiło po 13 grudnia 1981 r., tj. po wprowadzeniu stanu wojennego w Polsce. Bezpośrednio po jego wprowadzeniu udało się do Norwegii ok. 200 rodzin, określanej mianem emigracji solidarnościowej. Członkowie Solidaritet Norge – Polen nawiązali kontakty z czołowymi działaczami NSZZ „Solidarność”.

5 marca 1981 r. w Oslo utworzono Polsko-Norweskie Towarzystwo Kulturalne „Kultura”; jego powołanie miało stać się strukturą alternatywną wobec Polskiego Towarzystwa Kulturalnego w Norwegii „Polonia”. Jego celem było

krzewienie wiedzy o kulturze i historii Polski, polskich tradycjach i zwyczajach, o stosunkach polsko-norweskich w przeszłości i we współczesności (s. 309). Zaczęło ono wydawać pismo polonijne „Wici. Polskie Czasopismo w Norwegii”. Pierwszy numer ukazał się w 1982 r. W 1989 r. towarzystwo doprowadziło do otwarcia Biblioteki Polskiej w Oslo. W 1991 r. jej zbiory liczyły 4 tys. egzemplarzy.

W sytuacji głębokich przemian w życiu polonijnym w latach 80., a w tym zaznaczania aktywności przez tzw. emigrację narodowo-katolicką ujawniła się potrzeba nowej instytucjonalizacji (s. 324). Istotnym ogniwem nowej rzeczywistości stało się powołanie miesięcznika „Kronika Polskie Czasopismo w Norwegii”. Ważne miejsce na jego łamach zajmowała tematyka religijna, nauka społeczna Kościoła katolickiego i miejsce Kościoła rzymskokatolickiego w Norwegii i w świecie. Na jego łamach rejestrowano polskie życie narodowe, przypominano i prezentowano sylwetki „wielkich Polaków”.

W życiu organizacyjnym Polaków w Norwegii istotne miejsce zajmują różne formy działalności charytatywnej. W wykładzie zwraca się uwagę na najistotniejsze przejawy aktywności. Do akcji pomocy Polsce włączyło się wielu imigrantów z własnej inicjatywy (s. 350).

Wśród różnych polonijnych struktur organizacyjnych wskazuje się na działalność: 1. Klubu Kobiet Polskich w Oslo i Akershus; 2. Polskiego Klubu Sportowego (próby założycielskie); 3. Klubu Miłośników Tradycji Mazurka Dąbrowskiego w Oslo; 4. Zespółu „MOTET”; 5. Koła Przyjaciół Radia Maryja w Oslo; 6. Życie polonijne w Trondheim; 7. Stowarzyszeń polonijnych w Bergen; 8. Stowarzyszeń polonijnych w Stavanger; 9. Związku Polaków w Kirstiansand; 10. Polaków we Fredrikstad; 11. Klubu Polskiego w Baerum Verk; 12. Klubu Kobiet Polskich w Drammen; 13. Klubu Polskiego w woj. Vestfold; 14. Przyjaciół Polski w Norwegii w Sarpsborg; 15. Polaków w Telemarku; 16. Grupę Polską przy Kościele św. Ołafa w Tensberg; 17. Klubie Polaków na Nesodden – Polskiej Szkoły Sobotniej im. Jana Pawła II w Oslo (1988–2008), Szkolnego Punktu Konsultacyjnego przy Ambasadzie Rzeczypospolitej Polskiej w Oslo, oraz na inne inicjatywy oświatowe. W prezentacji życia politycznego

dostarcza się usystematyzowanej wiedzy o profilu politycznym oraz o Polakach w wyborach do Sejmu i Senatu, prezydenckich i do Parlamentu Europejskiego. Podobnie z dużą starannością zaprezentowano udział Polaków w życiu naukowym, kulturowym i gospodarczym Norwegii. Na uwagę zasługuje tu wskazanie nazwisk zasłużonych Polaków dla różnych dziedzin życia kulturowego.

Istotną część składową stanowi charakterystyka nekropoli i miejsc pamięci o Polakach w Norwegii. Przypomina się, że w okresie II wojny światowej na terytorium norweskim straciło życie ok. 300 Polaków (s. 542).

Wykład kończą Zakończenie (zawierające refleksyjny ogląd losów Polaków w Norwegii) oraz Aneksy w których dostarcza się bogatej wiedzy faktograficznej o obecności Polaków w Norwegii.

W Bibliografii wskazuje się na materiały i literaturę przedmiotu pozyskane przez autora monografii, odbijających obraz życia Polaków w Norwegii.

W refleksji podsumowującej można stwierdzić, że monografia *Polacy w Norwegii 1940–2010* jest oryginalnym osiągnięciem badawczym. Jej lektura przekonuje, że:

1. ujawnia się wyraźny podział na Polaków w Norwegii do 1981 i po 1981 r.;
2. „nowe” pokolenie Polaków prezentuje postawy, uznające migrację za zjawisko cywilizacyjne, stara się urzeczywistniać prawa życia diasporalnego;
3. ważną siłą sprawczą w pokonywaniu adaptacyjnych i integracyjnych barier w życiu diasporalnym jest poziom wykształcenia;
4. charakterystyczny rys życia polonijnego w Norwegii stanowi zainteresowanie polityką oraz dawanie wyrazu swej aktywności politycznej (akceptacja, jak też potępienie opcji ideowo-politycznych);
5. tradycja wyznacza szczególną (uprzywilejowaną) rolę w życiu polonijnym osobom duchownym (księżom, zakonnikom, ludziom związanym z instytucjami Kościoła).

Andrzej Chodubski